

ВІДГУК

офіційного опонента

на дисертацію *ФЕДЕНКО Олени Олексіївни*

**«РОЛЬ ІТАЛІЙСЬКОЇ ГРОМАДИ ОДЕСИ В СОЦІАЛЬНО-
ЕКОНОМІЧНОМУ ЖИТТІ НАДДНІПРЯНСЬКОЇ УКРАЇНИ
НАПРИКІНЦІ ХVІІІ – ПОЧАТКУ ХХ СТ.»**,

**представлену на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук
за спеціальністю 07.00.01 – історія України**

Участь підданих європейських країн у соціально-економічних і культурних процесах на українських землях, що входили до складу Російської імперії, привертає все більшу увагу вітчизняних дослідників. Це цілком логічно з огляду в тому числі і на прагнення розглядати історію українських земель у загальноєвропейському контексті, шукати витоки сучасний європейських прагнень нашої держави. В цьому контексті можна розцінювати і актуальність дисертаційного дослідження Олени Олексіївни Феденко «Роль італійської громади Одеси в соціально-економічному житті Наддніпрянської України наприкінці ХVІІІ – початку ХХ ст.».

Структура роботи в цілому є доволі продуманою і логічною, має необхідні складові елементи і підпорядкована досягненню поставленої мети. Робота складається зі вступу, чотирьох розділів, висновків, списку використаних джерел та літератури, додатків.

У вступі в цілому переконливо обґрунтована актуальність дослідження; визначені об'єкт, хронологічні та територіальні межі, наукова новизна дослідження; сформульовані особистий внесок здобувача і зв'язок роботи з науковими темами, наведені дані щодо апробації дослідження.

При цьому тоді як дослідницькі завдання у своїй сукупності цілком відповідають формулюванню назви дисертації, формулювання предмету і мети є дещо звуженими. Адже тут немає згадки про соціально-економічне життя; натомість в предметі йдеться про роль італійської громади у

торговельному, промислового і ремісничому розвитку, а в меті – про причини, умови, обсяги і наслідки економічної діяльності цієї громади.

У традиційному для дисертаційних робіт першому розділі («Історіографія, джерельна база і методологія дослідження») дисертантка приділяє увагу трьом відповідним аспектам.

Характеризуючи стан наукової розробки проблеми, Олена Олексіївна бере за основу історико-хронологічний принцип, традиційно виокремлюючи три основні періоди в історіографії, які є модифікацією поділу на «дорадянський-радянський-пострадянський». При цьому дисертантка демонструє свою доволі глибоку обізнаність із наявним науковим доробком як вітчизняних, так і закордонних дослідників.

Характеризуючи актуалізовану джерельну базу, дисертантка зосередилась на писемних, речових і зображальних джерелах. Безумовно, сильною стороною її роботи стало опрацювання фондів італійських Державного архіву Неаполя (L'Archivio Stato di Napoli) і Державного архіву Турина (L'Archivio Stato di Torino). Крім того, Олена Олексіївна доволі ґрунтовно опрацювала фонди Державного архіву Одеської області та Державного архіву Херсонської області. Щоправда, не зрозуміло, чому при характеристиці опрацьованих архівних зібрань у підрозділі 1.2 дисертантка обмежилась переліченими чотирма архівами. Адже в «Списку використаних джерел і літератури» присутній і Центральний державний історичний архів України, м. Київ.

Звичайно, в ідеалі важливо було б актуалізувати і матеріали фондів інших архівів, у тому числі і італійських, адже після об'єднання Італії консульські документи відкладались вже не в Неаполі та Турині.

В цілому коректно характеризуючи опубліковані комплекси джерел, дисертантка при цьому пише: «Завдяки матеріалам перепису можна з'ясувати динаміку чисельності італійців» (стор. 32). Втім, матеріали перепису все ж таки зафіксували зріз на 1897 р., а не динаміку.

Для кращого розуміння авторського інструментарію важливим є підрозділ «Методологія та термінологічний апарат дослідження».

Як можна судити з формулювання «Розуміння італійської письмової мови ХІХ ст., якою написана уся кореспонденція і звіти італійських консулів, написання й вживання певних літер і скорочень стало можливим завдяки залученню методів палеографії» (стор 37), дисертантка в достатній мірі володіє італійською, що є необхідною умовою для підготовки якісної роботи із заявленої проблематики.

Авторка цілком виправдано звертається до тлумачення низки понять, які є ключовими для її роботи. У тому числі – і до поняття «італійська громада» (стор. 39-41). Втім, проблематичною залишається ситуація із віднесенням до італійської громади італізованих слов'ян з Адріатики. Це питання більш гостро стоїть щодо портів Азовського моря. Скажімо, щодо Маріуполя 19 ст. маємо наступне спостереження: «Окрім власне італійських фірм, в місті почали працювати контори італізованих слов'ян з Адріатики, в основному – австрійських підданих. У місті їх теж називали італійцями, рідше – далматинцями, хоча власники цих фірм носили суто слов'янські прізвища Видович, Вучетич, Деспот, Ковачевич, Попович, Фіскович»¹.

У другому розділі («Італійська громада Одеси наприкінці ХVІІІ – початку ХХ ст.») Олена Олексіївна концентрується на висвітленні походження, чисельності і мовно-конфесійної ідентичності італійців Одеси, на аналізі професійного складу італійських емігрантів, а також на викладенні подробиць діяльності Італійського благодійного товариства.

Дисертантка, між іншим, виокремлює три періоди в історії формування італійської громади Одеси: кінець ХVІІІ ст. – перше десятиліття ХІХ ст.; друга половина 1810-х рр. – початок 1870-х рр.; 1870-і рр. – початок ХХ ст. (який, згідно з Оленою Олексіївною, триває до «революційних процесів в Російській імперії, що спричинили імміграцію італійців на батьківщину й до

¹ Новікова С.В. Діяльність італійських підприємців в Маріуполі (ХІХ – початок ХХ ст.) // Вісник Маріупольського державного університету. Серія: Історія. Політологія. – Вип. 11. – Маріуполь, 2014. – С. 49.

інших країн Європи, ліквідацію їхнього бізнесу в Одесі та націоналізацію промислових об'єктів власників-іноземців»).

Авторка приділяє належну увагу поширеності викладання і володіння італійською мовою в Одесі. У зв'язку із цим доцільно звернути увагу, що саме італійська була мовою спілкування торговців з різних країн, про що писав у своєму рапорті британський консул у Бердянську Вільям Георг Вагстаф.

Ключовою складовою дисертації є її третій розділ («Італійські консули в організації життя та економічної діяльності італійської громади»), адже авторка обґрунтовує думку, що консули були справжніми лідерами італійської громади (стор. 122). Двома основними проблемами, на яких дисертантка концентрується у цьому розділі, є італійські генеральні консули у справі сприяння функціонуванню італійської громади і консули в організації та підтримці торгівлі.

Дисертантці вдалося доволі багатоаспектно змалювати картину діяльності італійських консулів. Це є тим більш важливим, що тематика історії іноземних консульств у приморських містах України, попри свою очевидну актуальність, досі залишається вивченою вельми фрагментарно.

Щоправда, попри заявлену в назві дисертації хронологію, у розділі 3.2 звернена увага майже виключно на період до середини 1870-х рр. Крім того, тут ми не знайшли даних про консулів і віце-консулів Тоскани, Римської держави, а після 1871 р. – і безпосередньо Італії.

Четвертий розділ дисертації («Економічна діяльність італійського купецтва Одеси у Наддніпрянській Україні наприкінці XVIII – початку XX ст.») структуровано таким чином, аби основна увага була приділена участі італійців у торгівлі; змалюванню просопографічного портрету італійських негоціантів; ролі італійців у розвитку промисловості і ремісничої справи.

Тут авторці вдалося систематизувати багатий фактографічний матеріал, зібраний нею в результаті тривалої евристики. Як і в інших розділах

дисертації, картина життя італійців подана не деперсоналізовано, і перед читачами постають яскраві образи представників італійської громади.

В цілому обґрунтованими і добре продуманими є загальні висновки по дисертації. Втім, навряд чи є доречним розпочинати «Висновки» наступним реченням: «У висновках сформульовано узагальнення та підсумовано результати дослідження» (стор. 179).

На жаль, в тексті дисертації присутня низка не вичитаних місць і суто технічних огріх. Зокрема, «діяльність яких є недостатньо дослідженим сьогодні» (стор. 3), «документи складаються з матеріалів архівів України й Італії: Державний архів Одеської області (далі – 27 ДАОО), Державний архів Херсонської області (далі – ДАХО), Державного архіву Неаполя (L'Archivio Stato di Torino, далі – А.С.Т.) і Державного архіву Турина (L'Archivio Stato di Napoli, далі – А.С.Н.)» (стор. 26-27), «виконуючий обов'язки генерального консула Лучано Міланта зробив звіт про торгівлю в Портах Чорно і Азовського морів за 1833 р. « » (стор. 30), «Четіре епохи в житні города Феодоси» (стор. 34), «висвітлення історії італійських переселенців до Одеси потребу залучення методів спеціальної історичної дисципліни» (стор 38), «Генеральні консули у сприянні функціонування італійської громади» (стор. 84). Не дуже вдалими є формулювання наступного речення: «Порівняно з українцями і росіянами, іммігранти завдяки освіченості та досвіду, а також спритності і зв'язкам отримували посади в різних галузях муніципального життя» (стор. 57).

Фактаж, вміщений у основний текст роботи, логічно доповнюється розлогими і різноплановими додатками. Щоправда, наявні кілька розходжень в даних основного тексту і додатках. Зокрема, на стор. 107 дисертантка пише, що у 1836 р. сардинським віце-консулом у Бердянську став керченський купець 1-ої гільдії Федеріко Регоалі; у 1854 р. 8 лютого віце-консулом у Бердянську було призначено купця 1-ої гільдії Лоренцо Тубіно. А в Таблиці Б 2 («Сардинські віце-консули в портах Одеського консульського округу»),

стор 267, значиться, що Сардинське віце-консульство у Бердянську засноване у 1839 р., а віце-консулом тут став Лоренцо Тубіно в 1850 р.

Не зрозумілими є дані Таблиці Б. 4 («Віце-консульства Королівства Обох Сицилій в Одеському консульському окрузі»), згідно з якими відповідне віце-консульство у Бердянську було засноване в 1842 р., але віце-консул у Джакомо Тальяфферо призначений до Бердянська в 1840 р. (стор. 270).

Втім, висловлені у «Відгуку» зауваження і роздуми в цілому не впливають на загальну позитивну оцінку дисертації. Олена Олексіївна Феденко впоралась із поставленими завданнями. Авторка продемонструвала високий рівень професійної підготовки, вміння проводити ґрунтовний науковий аналіз історичного та історіографічного матеріалу. Дисертаційна робота «Роль італійської громади Одеси в соціально-економічному житті Наддніпрянської України наприкінці XVIII – початку XX ст.» є самостійним, цілісним завершеним науковим дослідженням, виконана на належному теоретичному рівні і в цілому відповідає вимогам Порядку присудження наукових ступенів, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24.07.2013 р. (зі змінами). Все це дає підстави вважати, що дисертантка, Олена Олексіївна Феденко, заслуговує на присудження їй наукового ступеня кандидата історичних наук за спеціальністю 07.00.01 – історія України.

Офіційний опонент,
доктор історичних наук,
професор кафедри історії та філософії
Бердянського державного
педагогічного університету
Підпис В.М. Константиної засвідчую:
Вчений секретар БДПУ

В.М. Константинова

О.І. Попова

